

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

De rechterhand der gemeenschap

Galaten 2 : 6-10.

Op de vergadering in Jeruzalem, waarover Paulus spreekt in Gal. 2, is de apostel geen ogenblik uit de weg gegaan voor hen, die vrije christenen wilden maken tot slaven van hun wet.

Toen deze mensen de besnijdenis eisten als een voorwaarde om het heil in Christus deelachtig te worden, zag Paulus de ernst van de situatie: dit was een aanslag op de vrijheid in Christus Jezus. Dit was een aanval op het evangelie, dat Paulus had verkondigd. Het evangelie van genade alléén en geloof alléén.

Paulus heeft hun niets toegegeven. Geen ogenblik.

Maar hoe was nu de houding van de gemeente te Jeruzalem en van de apostelen, die daar aanwezig waren?

Dat lezen we in Gal. 2 : 6-10. Zij, die in aanzien waren, hebben mij verder niets opgelegd. Ze hebben geen bedenkingen gemaakt tegen Paulus' evangelieprediking. Ze kenden geen andere boodschap dan die, welke Paulus had verkondigd; ze deden er niets bij. Geen wetseisen. Ze oordeelden allen, dat de heidengemeenten vrij waren van de wet.

Petrus had dus heel wat geleerd sedert hij dat visioen had gezien in Joppe, toen hij zei: ik heb nog nooit iets gegeten, dat onrein is. Hij zag nu, dat ook de heidenen rein waren door het geloof in de Here Jezus.

Ze zagen daar in Jeruzalem, dat aan Paulus de prediking van het evangelie aan de onbesnedenen toevertrouwd was, gelijk aan Petrus die aan de besnedenen. Beiden deden ze het werk, dat hun door de Here was opgedragen en ieder van hen werd door de ander geacht. Het was het éne en zelfde evangelie, dat ze brachten.

Ze hadden oog voor Góds werk. God, Die Petrus kracht gaf om apostel te zijn voor de besnedenen, gaf die kracht ook aan Paulus voor de heidenen.

Dat was de zegen van die vergadering in Jeruzalem. Ze merkten de genade op, die aan Paulus geschonken was. Daarmee is hier bedoeld de genade van het apostelschap. Ze merkten de gaven op, waarmee de Here Paulus had gesierd en ook de zegen, die de Here had gegeven op Paulus' apostolische arbeid. Ze erkenden, dat God aan de heidenen, die de prediking van Paulus hadden aangenomen, de Heilige Geest had gegeven en dat door het geloof hun harten waren gereinigd. Ze zagen, dat God geen onderscheid maakte tussen heidenen en joden.

Toen hebben Jakobus, Cephas (d.i. Petrus) en Johannes, die voor steunpilaren golden, Paulus en Barnabas de broederhand gereikt. Ik houd me hier liever aan de Statenvertaling, die precies weergeeft, wat er staat in de grondtekst: de rechterhand der gemeenschap. Prof. Jager zegt in zijn college-diktaat bij dit

vers: „Zowel bij Hebreëen als Grieken kwam het geven van de rechterhand voor als teken van vriendschap en samenwerking“ Ze reikten Paulus en Barnabas de rechterhand, en daarna erkenden ze hen als wapenbroeders in dezelfde strijd, als compagnons in dezelfde zaak, de zaak van Jezus Christus. Jeruzalem stond achter de evangelieprediking van Paulus.

Dit is een prachtig ogenblik geweest in de geschiedenis van de Nieuwtestamentische kerk. Mannen broeders, wij zijn één in de strijd. Hier is onze rechterhand. God heeft óns geleid hier in Jeruzalem, en ú daar in Klein-Azië.

O ja, er waren wel verschillen tussen de gemeente in Jeruzalem en de gemeenten onder de heidenen. Ze hadden niet allen dezelfde gebruiken en de opvattingen liepen wel uiteen. Maar ze leefden toch allen van de genade van Christus. Voor hen allen was het evangelie een kracht Gods tot behoud. Ze

J. Waagmeester

waren allen leden van de éne kerk en ze werden behouden door het geloof in het éne evangelie.

Paulus en Barnabas zouden naar de heidenen gaan; Petrus, Jakobus en Johannes naar de besnedenen. Ieder kreeg zijn eigen arbeids-terrein, maar ze legden elkaar geen bindingen op aan elkanders opvattingen. Ze bonden zich alleen aan het evangelie van Christus. En ze gingen in de vrijheid van Christus voort met hun arbeid tot vergadering van de kerk van Jezus Christus, in de dienst van het éne evangelie.

Alleen één ding hebben ze Paulus en Barnabas op het hart gebonden: ze moesten de armen blijven gedenken. Paulus wil zeggen: dát hebben ze ons opgelegd, maar dat was voor ons geen juk van mensen. Dat deed aan onze vrijheid in Christus niets af, want dat is een liefdedienst. We zijn immers één in Christus Jezus, en als we de armen in Jeruzalem blijven gedenken, maken we daardoor juist de eenheid van de ganse kerk in het geloof in dezelfde Heer zichtbaar.

En Paulus heeft zich dan ook beijverd dat vooral te doen. Overal wees hij de gemeenten uit de heidenen op de band des geloofs met de broederschap in Jeruzalem, en in alle gemeenten der heidenen organiseerde hij het werk van de collecte voor de armen in Jeruzalem.

Laten we maar oog hebben voor het we-

reldwijde werk van onze Here Jezus Christus.

De gelovigen in andere landen leven in heel andere omstandigheden dan wij. Ze hebben soms ook andere gebruiken in de eredienst. Ze hebben op bepaalde punten andere opvattingen.

Maar als ze zich houden aan het evangelie van onze Here Jezus Christus; als ze geloven in Hem en daarom ook leven naar de eis van het evangelie, dan zullen we hen erkennen als broeders in Christus. Dan zullen we hun kerken aannemen als kerken van Christus, die Hij vergadert door Zijn Woord en Geest. Dan is er bij alle verschillen toch de enigheid van het ware geloof.

Overall in de wereld, waar het zuivere evangelie van Christus wordt gepredikt en geloofd, daar is onze broederschap.

Er is een eenheid des geloofs niet alleen met de kerken in Zuid-Afrika en Canada, die wij kennen, en waarvan de leden uit ons land zijn geëmigreerd, maar ook met de gelovigen in Korea, China, Spanje en Hongarije en in alle landen, waar door de prediking van het zuivere evangelie geloof wordt gewerkt in de harten.

Wij weten ons verbonden met de kerk van onze Here Jezus Christus, die over heel de wereld verbreid en verspreid is, en we zijn met haar één van hart en één van wil in éénzelfde Geest door de kracht van het geloof.

Het evangelie van de Here Jezus heeft in die vergadering in Jeruzalem allen saamverbonden. Daarom was het een echte oecumenische vergadering.

En de kerk, die bij de waarheid van het evangelie blijft, die is de oecumenische kerk! Of om het met een woord van K. Schilder te zeggen: "Het willen-vergaderen der gelovigen uit alle plaatsen en gedurende alle tijden is het eerste kenmerk der kerk."

Den Haag.

Er is maar één artikel en één regel van de theologie. Dat is het artikel van het ware geloof en het vertrouwen op Christus. Wie dit artikel en deze regel niet vasthoudt, is geen theoloog. In dit artikel komen alle anderen tesamen en vanuit dit artikel komen alle andere artikelen te voorschijn. Zonder dit artikel betekenen de anderen niets. De duivel heeft van het begin aan geprobeerd dit artikel bespottelijk te maken en in plaats daarvan een eigen wijsheid op te bouwen. Maar voor hen, die in verwarring verkeren, voor de terneer geslagenen, voor de geplaagden en voor de aangevochtenen smaakt dit artikel. Zij zijn het, die het Evangelie verstaan

Luther

Kerkelijk leven

De toestand en haar oorzaak

Verbijsterd vragen we ons af hoe het zó heeft kunnen worden met de Vrijgemaakte kerken van 1967.

Ik wil beginnen met enkele eigenaardigheden u en mij voor te houden en daarna de oorzaak te zoeken.

1. We zijn nogal met ons zelf ingenomen en nogal sterk in het veroordelen van wat niet vrijgemaakt is.

Niet over een bepaalde groep heb ik het, maar globaal over de vrijgemaakte levenshouding.

We menen, dat de HERE het nogal goed met ons heeft getroffen. Wij Calvinisten, wij Gereformeerden, wij Vrijgemaakten speciaal vormen het trouwe volk des HEREN. Wij handhaven onverzwakt de Belijdenisgeschriften, die wij hebben bezworen. Wij komen op voor de Bijbel als het Woord Gods en willen daarvan geen tittel of jota laten vallen. Wij handhaven de woorden der vaders en lopen in hun sporen, de sporen van Augustinus en Calvin, de Dordtse vaders en die van Afscheiding en Doleantie. Wij gedenken onze voorgangers als K. Schilder en S. Greijdanus, om van anderen nu niet te spreken. Wij zullen staat en kerk en maatschappij hervormen en roepen alle wakkere helden op ten strijde en weten dat onze voorvaders in onze gelede- ren mee optrekken.

De keerzijde van dit alles is dat we weinig of geen waardering hebben voor alles wat niet vrijgemaakt is.

In de "wereld" constateren we alleen maar poelen van ongerechtigheid. Wat andere kerken betreft het is alles afval wat de klok daar slaat. Met uitzondering van de christelijke gereformeerde kerk, ofschoon van haar ook wel kwaad is te zeggen. Alle politieke partijen zijn revolutionair en gaan van links tot linker. Helaas dringt ook in de vrijgemaakte gelede- ren de afval door en is doorgaande zuivering nodig.

2. We zoeken vastheid, behalve in Christus en het Evangelie, in de Kerk en in de Belijdenis en in de afspraken, die in de K.O. zijn vastgelegd.

Bij Kerk denken we vrijwel uitsluitend aan onze kerk en vinden dat "onze" niet meer dwaas. Er is geschreven, met veler instemming: "Wil de zaak van Jezus Christus nog een toekomst hebben in ons land, dan zullen degenen, die bij de zaak betrokken zijn, elkander vóór alles hebben te vinden in de benoeming en waardering van dat wat in 1944 in Nederland is geschied binnen de Geref. Kerken". De Kerk is een "pilaar en vastigheid der waarheid", welk woord zó wordt verstaan alsof de waarheid produkt is van de Kerk en niet omgekeerd.

Voorts wordt vastheid gezocht in de Drie Formulieren van Enigheid, die volgens velen eenvoudig de Schrift naspreken. Daarbij wordt niet onderscheiden tussen fundamentele stukken en minder fundamentele zaken, want, zo vraagt men, wie zal dan uitmaken wat tot het éne of wat tot het andere behoort? Afgezien dan van de vraag of Paulus de brief aan de Hebreeën schreef of niet en dergelijke. Wel wil men erkennen, dat er in de Belijdenis een centrum is en een omtrek, maar die omtrek is zó met het centrum verbonden, dat wie de buitenkant aanraakt ook het middelpunt schendt.

En dan onze afspraken. We hebben toch een formulier getekend? En onze Belijdenis bezworen? Ons ja moet toch ja zijn en ons neen neen? Waar blijven we anders als we ons daaraan niet houden? Tot in de kleinigheden toe? Want als we vandaag van wat men noemt kleinigheden afwijken, wie waarborgt ons dat dit morgen niet met hoofdzaken gebeurt? Merkwaardig is daarbij, dat dezelfde mensen die zo in afspraken roemen zelf de K.O. met voeten treden als naar hun mening het heil der kerk dat vordert.

3. Het leiderschap. Leiders zeggen en schrijven wel dat het gereformeerde volk, in het bijzonder het vrijgemaakte volk, lastig is en moeilijk voor z'n leiders, maar dat is dunkt me niet waar.

Er zijn begaafde en ook wel niet-begaafde

mannen, die graag willen leiden. En er is een goegemeente, die dat gaarne, zo heeft. Men spreekt van het trouwe volk „zeer herelijke dingen” en omgekeerd gebeurt hetzelfde. In overleden leiders wordt boven de maat geroemd. En nog levenden worden over het paard getild, soms in hun jonger jaren al.

In de kranten wordt over het algemeen in één richting gedreven. De leiders zijn zó overtuigd van de juistheid van eigen standpunt, dat men wie er anders over denkt niet aan het woord laat. En als dit wél gebeurt wordt dit direkt afgekraakt.

We hebben overdreven respect voor geleerdheid en geleerden. Evenals voor meerdere vergaderingen en vooral voor generale synoden, waar zoveel wijsheid en geleerdheid is samengebundeld. Het is bij ons wel niet: „Roma locuta causa finita”, als Rome gesproken heeft is de zaak beslist. Maar wél is het zo, dat als de synode een en andermaal gesproken heeft de zaak beslist is. Dan moet men gehoorzamen óf het verband verlaten. Anders wordt het een chaos, naar men zegt. Merkwaardig dat als een meerdere vergadering eens tegen de leiders ingaat men déze uitspraken naast zich neerlegt.

4. Een ander verschijnsel is dat we het isolement zoeken en angstvallig trachten te bewaren. Met verwaarlozing van onze taak ten opzichte van de wereld. We leven in een ghetto. Dat is een jodenwijk, die geheel is afgesloten van de rest van een stad. Daarin werden de joden in vroeger eeuwen gedreven. Wij worden er niet in gedreven, maar drijven onszelf er in.

We hebben eigen scholen voor eigen kinderen. Eigen verenigingen voor eigen mensen. Eigen organisaties voor eigen ondernemingen. We reizen het liefst met vrijgemaakten en zouden als het mogelijk was wel een eigen radio- en televisievereniging willen hebben. Het isolement begint al bij de kleuters en wordt voortgezet tot in het bejaarden-centrum. Zouden we het soms ook willen handhaven op het kerkhof en op een nieuwe aarde onder een nieuwe hemel? Het zou in elk geval wel consequent zijn en wát men ons ook verwijten kan gebrek aan consequentie niet.

☆☆☆

Hierbij wil ik het voorlopig maar laten.

De verschijnselen zijn gemakkelijk te constateren naar ik meen. Maar wat is de oorzaak? Waar komen deze dingen vandaan? Ze komen toch niet uit de lucht vallen?

Als ik het wel heb hebben deze verschijnselen hun wortels in de geschiedenis. Hier wordt een traditie voortgezet en nog wel een gereformeerde traditie.

Als ik aan mijn jeugd denk dan vind ik daar dezelfde toestanden. Een zekere hoogmoed was aan het gereformeerde niet vreemd. De Hervormden waren niets en de ethischen waren vreselijk gevaarlijk en de christ. gereformeerden waren een "spelonk van Adullam" en de rest was lucht. Maar wij gereformeerden presteerden veel en waren actief en brachten geweldige sommen op voor alles en nog wat. Wat nog waar was ook!

Maar het roemen hadden we aan anderen moeten overlaten.

Als mijn herinnering mij niet bedriegt waren we op de Catechisatie en in de Jeugdverenigingen meer bezig met de Belijdenis dan met het Woord des HEREN. En voelden we ons in "onze" kerk en met "onze" Belijdenis vrij safe. Als we ons maar aan de traditie hielden dan kwam het met ons wel in orde.

Ook het leiderschap was aan de gereformeerde wereld niet vreemd. Als we op een jeugdvergadering met een of ander probleem zaten, dan stond er wel een deskundige op die zei: "Kuyper zegt zó". En dat was het einde van alle tegenspraak. En ik herinner mij uit later dagen de uitspraak van een dominee: "Wij hebben Kuyper en Bavinck. Meer hebben we niet nodig".

We werden niet in het isolement gedreven maar dat werd gezocht en gecultiveerd. In de kinderjaren was bij spel en sport op straat de apartheid niet te handhaven. Maar overigens leefden de gereformeerden hun eigen leven. Natuurlijk waren zaken zaken en de

liefde liet zich ook niet altijd binden aan eigen kring. Maar zoveel mogelijk sloten we ons op in eigen omgeving en gingen om met eigen mensen. En de wereld meden we, maar we trokken ons van haar lot ook niets aan. Het Leger des Heils — we spraken van "het legertje" — mocht zich het lot van zondaren aantrekken, wij gereformeerden deden dat niet.

☆☆☆

Waar ligt nu de oorzaak van die apartheid van toen en nú? Ik kan het niet anders zien, dan dat de oorzaak ligt in een **wettische** levenshouding.

We leefden niet als vrijen uit en naar het Evangelie der genade — hoewel dat er zeker ook was — maar we vermengden dit met een leven uit de wet. Het Evangelie dringt aan op een leven uit genade alleen door het geloóf alleen. Het wil vrijmaken van de vloek der wet en van de heerschappij der wet en van de bevoogding door de wet, alsof we nog onmondige kinderen zijn. Maar een zeker gereformerdendom durft die vrijheid, waartoe Christus ons vrijmaakte niet aan en keert terug tot wat Paulus noemt "beginselen der wereld", leringen die geboden van mensen zijn. Met andere woorden: er is een gereformerdheid, die veel trekken vertoont van het Schriftgeleerdendom en het Farizeïsme. Van dit Farizeïsme vond ik de volgende karakteristiek, die niet onjuist is:

"De term biedt de misprijzende samenvatting van alles wat men in gedachten heeft aan nadelen van een wettische opvatting van de menselijke levensroeping. Speciaal wordt daarbij gedacht aan een toepassing van de casuïstische methode van wetsuitlegging, die leidt tot haarkloverij en vitterij, tot letterknechterij en formalisme; aan een overdreven belangstelling voor de overlevering en een oneindig verzwaren van de wet om aan het groepsideaal van de afzondering gestalte te kunnen geven; dientengevolge aan partijdigheid en groepsegoïsme; aan oneerlijkheid, die anderen lasten oplegt die zelf met geen vinger worden aangeraakt, Matth. 23:4, en die zich tenslotte meer aan de praktijk dan aan de wet oriënteren; kortom aan de mislukking der pretentie om het volk Gods op zijn best te lijken, terwijl men in feite het Jodendom of een chr. groep op zijn slechtst presenteert. Het eigenlijke kwaad is niet de huichelarij, maar de wettische opvatting van de Goddelijke roeping, die bijna tot huichelarij dwingt".

☆☆☆

We moeten ons denk ik van veel of weinig Farizeïsme bekeren. Want het behaagt aan de Here niet.

Hoogmoed komt vóór de val. De gelijkenis van de Farizeeër en de tollenaar is ook voor ons gesproken. Met dat slot: "Wie zich verheft zal vernederd worden, maar wie zich vernedert zal verheven worden."

Wie zich vastklemt aan de Kerk en aan de Belijdenis en aan de formulieren zus of zo moge bedenken, dat hij zich vastklemt aan zichzelf. Want de Kerk zijn wij en de Belijdenis is een woord van de Kerk. Baron von Mùchhausen wilde zich aan eigen haren uit het moeras trekken. Zo doen wij als wij onze vastheid in de Belijdenis of de K.O. zoeken. Een Belijdenis is er om beleden te worden, niet om geloofd te worden of om er vastheid in te zoeken. En een K.O. is goed, maar als ze niet Christelijk, dat is Geestelijk, gehanteerd wordt, leidt ze tot slavernij.

En wat het leiderschap betreft zullen we ons moeten houden aan het woord van de Here Jezus: "Gij moet u geen rabbi laten noemen. Gij hebt maar één Meester en gij zijt allen broeders. En noemt niemand van u op aarde vader; gij hebt maar één Vader, de hemelse. En laat u ook geen leraar noemen; gij hebt maar één leraar, de Christus. Wie de grootste onder u is moet uw dienaar zijn".

We moeten het isolement niet zoeken. Zeker, we mogen de wereld niet liefhebben, d.w.z. haar "begeerlijkheid van het vlees en de begeerlijkheid der ogen en de grootsheid des levens". Maar we zullen wel moeten bedenken — en daarnaar leven — dat de Kerk er is niet om en voor zichzelf, maar voor God en Christus. En in de tweede plaats voor de wereld.

Naar het woord van Jezus Christus: "Laat uw licht also schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien en uw Vader

die in de hemelen is verheerlijken".

We moeten Matth. 23 maar wat meer lezen en ter harte nemen. Vooral ook vs 23: "Gij betaalt wel tienden van munt, anijs en korn, maar het gewichtigste van de Wet: rechtvaardigheid, barmhartigheid en trouw verwaarloost ge. Het ene moest men doen en het andere niet nalaten".

We moeten altijd weer leren te leven van genade alleen, door geloof alleen, naar het Evangelie alleen.

H. J. Jager

Contact met de Chr. Ger. Kerken

De Amersfoortse synode heeft besloten de samensprekingen met de Chr. Ger. Kerken te beëindigen en tot die kerken een brief te richten waarin o.a. gezegd wordt dat zij de Gereformeerde Kerken (niet-vrijgemaakte) niet "valse kerk" noemen.

Ik zal niet uitweiden over de kwestie van de samenspreking met de Chr. Gereformeerden als zodanig. Maar dit verwijt: u noemt de Ger. Kerken (niet-vrijgemaakt) niet "valse kerk" is toch ten zeerste misplaatst.

Wij doen het óók niet! Er is geen enkele kerkelijke uitspraak aan onze kant, waarin de niet-vrijgemaakte Ger. Kerken "valse kerk" genoemd worden.

Ik weet natuurlijk heel goed dat vele vrijgemaakte mensen het zo zien en zeggen. Maar dat is nog iets anders dan dat we met elkaar officieel zo'n uitspraak doen.

En nu gaat de Amersfoortse synode, door zó te schrijven, er maar stilzwijgend van uit dat het voor ons gezamenlijk, als kerk, zo staat. Echter: al zijn ook alle synode-leden er persoonlijk van overtuigd, dan hebben zij met elkaar nóg niet het recht te doen alsof wij als kerk dat vonnis geveld hebben. De Amersfoortse mannen hebben de kerk te dienen in datgene wat hun opgedragen is. En zij missen ten enenmale het recht om min of meer in het voorbijgaan een zaak die helemaal niet aan de orde is — zijn de Geref. Kerk (niet-vrijgemaakt) "valse kerk"? — te beschouwen als ware zij allang uitgemaakt.

En nu kunnen we dit gaan krijgen, dat dit oordeel over de zaak die niet aan de orde was gaat fungeren als een officiële synodeuitspraak. Daarmee zal gewerkt worden, naar binnen en naar buiten en natuurlijk ook van buiten af. Het zal ons nu voorgehouden worden binnen de eigen kerkelijke kring en van buiten de eigen kring: u houdt de niet-vrijg. Ger. Kerken voor "valse kerk", de synode heeft het gezegd. Binnen de eigen kring kan dan tot iemand die dit niet erkent gezegd worden: u bent niet goed vrijgemaakt, en van buiten de eigen kring zal het verwijt van zelfverheffing etc. met te meer kracht gehoord worden.

Neen, dan is het voorbeeld van ons voorgeslacht beter. Bij de vereniging van 1892 werd aan beide „partijen” (Afgescheidenen en Doleerden) de eigen kijk op de toenmalige Ned. Herv. overgelaten. In de dagen van de Afscheiding was gesproken van afscheiding van de valse kerk. In de dagen van de Doleantie sprak men van afwerping van het synodale juk. Men komt ook de term "vrijmaking" menigmaal tegen in de literatuur van die tijd. Maar bij de vereniging werd niet als voorwaarde gesteld: we moeten allemaal precies eender denken over de Ned. Herv. Kerk. En nu is nog niet eens de zaak officieel aan de orde geweest, maar men heeft, handelend in een andere zaak, dit meteen maar als vaststaand aangenomen.

Handelingen 2 : 47

En zij loofden God en stonden in de gunst bij al het volk.

De gesignaleerde uitspraken bevorderen niet dat wij in de gunst komen te staan bij het gehele volk. (Zie „Te Berde”.)

En we mogen niet verwachten dat aan ons bewaarheid wordt wat in het vervolg van Hand. 2 : 47 staat: En de Heere voegde dagelijks toe aan de kring, die behouden werden.

B. Jongeling

De synode van Dordrecht.

Omdat het verschijnen van het boek van ds K. Doornbos: „De synode van Dordrecht 1618-1619, getoetst aan het recht der kerk” (Buijten en Schipperheijn, Amsterdam) van zo uitnemend belang is ook in ons huidig kerkelijk leven, willen we er in deze rubriek melding van maken. Het boek werd enige maanden geleden reeds in ons blad aangekondigd, besproken en aanbevolen.

G. Visee.

Nogmaals: Kerk en verkiezing

Måg het?

Mogen we ook nog eens een gezellige polemiek hebben vandaag? De meeste polemieken zijn vol dodelijke ernst. Het gaat daarin vaak hard tegen hard. 't Kan ook anders. Dat bewijst de polemiek tussen ds. H. Bouma van Assen en mij over wat in de titel van dit artikel staat.

Misschien herinneren de lezers zich dat ik in „Opbouw” van 25 augustus een artikel schreef: Geen aanloop voor sektarische Theologie. Dit was geschreven naar aanleiding van een artikel van ds. H. Bouma, overgenomen door het Gezinsblad van 5 sept. 't Ging over de uitdrukking „uitverkoren ten eeuwiggen leven”, in zondag 21 van de Heidelbergse Catechismus gebruikt van de kerk. Ds. Bouma betoogde, dat de uitverkiezing hier niet slaat op mensen, nl. de mensen afzonderlijk, maar op de groep, de gemeente als zodanig.

Hij schreef dat onder afwijzing van de stelling dat de kerk alle uitverkoren gelovigen zou bevatten; dat alle uitverkoren, zodra zij geloven, tot de kerk behoren.

In dat verband sprak hij van een leven bij een of ander kerkgrip en van een licht van de belijdenis afgevoerd worden.

Dát was onder meer de reden, dat ik erop inging.

Op hoffelijke wijze bestreed hij me in de Asser Kerkbode.

Ik wil hem graag antwoorden, niet om een felle polemiek te gaan leveren, maar omdat de zaak het waard is. En ook omdat het wel eens fijn is te polemiseren zonder dat het mes op de keel wordt gezet.

Måg het?

Beroep op Ursinus

Ds. Bouma wijst mijn beroep op Ursinus af, omdat de gedachte als zou onze Catechismus door Ursinus en Olevianus zijn opgesteld, niet is te handhaven. Ze hebben wel in de kraam-

G. Janssen

kamer van onze Catechismus gestaan, maar men kan toch niet zeggen, dat het hun boekje is. Anderen echter hebben ook bij de wieg gestaan. Het gevoelen van die allen ging door de „zeef” van anderer kritiek. En nu had ik maar eens moeten bewijzen, dat het particuliere gevoelen van Ursinus zich in die „zeef” had kunnen handhaven en dat het zo in de Catechismus is opgenomen.

Nu, dát kan ik natuurlijk niet.

Maar daarmee heeft collega Bouma de slag nog niet gewonnen.

Natuurlijk was het mij niet onbekend dat meerdere theologen bij de wieg van onze Catechismus hebben gestaan. Evenmin dat de grote Keurvorst zich nogal met de Catechismus heeft bemoeid.

Het ligt hier nog weer evenzo als bij de Nederlandse Geloofsbelijdenis: die is ook niet tot stand gekomen zonder het raadplegen van verschillende theologen. Maar als we vragen naar de zin van bepaalde woorden, dan slaan we toch maar eerst de werken van De Brès op.

En wanneer ik de betekenis van een bepaalde uitdrukking van de Catechismus weten wil, ja, dan ga ik echt toch maar eerst te rade bij Ursinus en niet bij... ds. Bouma, hoe groot m'n respect voor hem ook is.

Want Ursinus stond nu eenmaal in de kraamkamer van onze Catechismus en dat was met ds. Bouma noch met mij het geval.

—o—o—

In dit verband moet wel even ter sprake komen de verwijzing van ds. Bouma naar het opstel van br. A. Janse in „De reformatie van het Calvinistisch denken”, waarin deze broeder er voor waarschuwde dat men de wetenschappelijke gangbare mening zou schuiven onder de belijdenis der eeuwen. En dat men zich zou beroepen op de wetenschappelijke uitingen van Ursinus of Guido de Brès om deze vast te knopen aan Catechismus en Be-

lijdenis. Dan is, zo zegt Janse, de strik volkomen gespannen.

Maar van dit alles was geen sprake in mijn verwijzing naar Ursinus. Aan de orde was hoe een bepaalde uitdrukking van de Catechismus moest worden opgevat: uitverkoren ten eeuwiggen leven, slaat dat op de gemeente als zodanig en niet op de mensen? Dat was aan de orde. En om dat verstaan doet men wijs niet eigen beschouwingen te geven, maar te vragen hoe een man als Ursinus zelf daar over sprak. Vinden we de door ds. Bouma ingevoerde onderscheiding: groep-niet mensen, soms ook bij Ursinus? Zo neen, dan komt deze onderscheiding in twijfelachtig licht te staan. De Catechismus is nu eenmaal een historisch document.

Dit te doen is heel wat anders dan de wetenschappelijke ballast van b.v. Ursinus in de belijdenis in te dragen en daaronder te schuiven. Dat niemand daar aan gebonden is, dat ben ik met br. Janse geheel eens.

Wanneer men een bepaalde uitdrukking van de Catechismus als de onderhavige uitlegt op zulk een wijze, dat men anders spreekt dan Calvijn, Ursinus, de andere belijdenisschriften uit de Reformatie-tijd en de eerste theologen van die tijd, dan kan men zich er, dacht ik, in gemoede van overtuigd houden, dat men eigen-wetenschappelijke of niet-wetenschappelijke gedachten onder of in de belijdenis uit die eeuw schuift.

Grote en Kleine Catechismus van Ursinus

Heeft het gevoelen van Ursinus, schrijft ds. Bouma, zich kunnen handhaven in de „zeef” van andere theologen, die ook een aandeel hadden in de definitieve tekst van de Catechismus?

Deze vraag verteert zichzelf door wat ds. Bouma verder schrijft over de Grote en Kleine Catechismus van Ursinus. In de grote Catechismus spreekt Ursinus, zoals ik in mijn artikel al zei, over de kerk als vergadering der mensen, die door God tot het eeuwige leven zijn uitverkoren. In zijn Kleine Catechismus, waarin hij naar collega Bouma meedeelt zijn bijdrage leverde voor de voorbereiding van de Heidelbergse Catechismus, spreekt hij over de kerk als volgt: een gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren.

Deze Kleine Catechismus is toch wel het werk van Ursinus zelf er is niet door de „zeef” gegaan. Hier mag men de uitdrukking: tot het eeuwige leven uitverkoren, dan toch wel verstaan in het geheel van zijn overig spreken over de kerk en de verkiezing, zoals ik dat via zijn leerlingen doorgaf. Welnu, de onderscheiding: groep- niet mensen, vinden we niet.

Blijkbaar is er voor Ursinus zelf geen verschil tussen de uitdrukking: vergadering der mensen, die door God tot het eeuwige leven uitverkoren zijn en gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren.

Waarom hij dan de eerste uitdrukking, zo ook te vinden in de Catechismus van Embden 1554, waarbij Ursinus zich overigens vrij nauw aansloot, wijzigde als in de Kleine Catechismus het geval is, zal wel een open vraag blijven. Maar vermoedelijk niet, om af te wijken van Calvijn, van zichzelf, van vrijwel alle reformatische belijdenisschriften, die regelmatig de kerk beschrijven als de vergadering van de of alle uitverkorenen of gelovigen. Dát was het fijne puntje in de discussie.

Wanneer m'n geachte collega ons verbiedt zo de Catechismus te lezen in overeenstemming met de N.G.B. en al de bovengenoemden, op straffe van anders een of ander kerkgrip te huldigen en dat in het raam van de uitdrukking: licht van de belijdenis afgevoerd worden, nadat hij er reeds op gewezen had dat op de achtergrond van de huidige moeiten de vraag staat: hoe denkt ge over de kerk?... dan moet hij aantonen met goede argumenten dat Ursinus in zijn Kleine Catechismus anders bedoelt te spreken over het onderhavige puntje dan in zijn Grote Catechismus en dat dat evenzo in de Heidelbergse Catechismus het geval is.

Van zulke argumenten geeft hij er niet... één!

Een beetje vervelend

Een polemiek wordt gauw wat vervelend. Het lijkt er spoedig op, dat je elkaar wat

vliegen zoekt af te vangen. Nu, dat is echt m'n bedoeling niet. 'k Zou b.v. niet graag daardoor de goede verhouding tussen ds. Bouma en mij bederven.

Maar een enkele vlieg moet toch gevangen nu.

Want de Schrift is ter sprake gebracht.

Ds. Bouma had er op gewezen dat de Schrift meermalen spreekt over de verkiezing van Gods volk en van de gemeente, maar dat zij laat uitkomen dat niet steeds allen, die tot die groep behoren, het doel van die verkiezing bereiken of vervullen.

Ik had hem dat volledig toegestemd, maar er op gewezen, dat dat nog niet inhoudt het recht om met betrekking tot zondag 21 de onderscheiding: uitverkiezing van de gemeente — niet van mensen te hanteren.

Want de Bijbel, zo schreef ik, spreekt op andere plaatsen van de uitverkiezing van **mensen**, 1 Petr. 1:2 en zegt tegelijk: gij zijt een uitverkoren **geslacht**, 1 Petr. 2:9.

M'n conclusie was: Groep en mensen is niet steeds een tegenstelling of als onderscheiding te hanteren.

Dit sluit niet, zegt ds. Bouma. Want in 1 Petr. 2:9 wordt heel duidelijk een tegenstelling gemaakt; de tekst begint met het woord: echter. Het is de tegenstelling tussen de gelovigen en de ongelovigen, vs. 7. M.a.w. we moeten vers 9 wel zo lezen: „Gij echter (die gelooft) zijt een uitverkoren geslacht”. Gij, in onderscheiding van anderen, vormt een geestelijke familie.

O zeker.

Maar deze vlieg vliegt raar.

Want hier is niet de tegenstelling met de in 1 Petr. 1:2 genoemden. Dat was de zaak. Petrus noemt in 1:2 de gemeente uitverkoren mensen en in 2:9: een uitverkoren geslacht. Het laatste spreken sluit het eerste niet uit noch het eerste het laatste. Groep- en: mensen is **hier** niet als onderscheiding gehanteerd. Waarom moet die onderscheiding als iets verschillends aanduidend zondag 21 dan opgedrongen worden?

Dat is de zaak!

Dat kan collega Bouma nu toch echt ook wel zelf bedenken.

O wee, dat syllogisme

Als er buiten de ware kerk geen gelovigen, geen uitverkorenen kinderen Gods dus, zouden zijn, hoe zouden wij dan kunnen geloven dat allen schuldig zijn zichzelf daarbij te voegen en daarmee te verenigen, vraagt collega Bouma.

Hij werkt dat dan wat nader uit, verwijst naar ds. Vonk in diens spreken over N.G.B. art. 27, dat Vonk aldus verklaart: De kerk is een vergadering der ware christ-gelovigen, d.i. van alle ware christ-gelovigen. Bouma citeert dan van Vonk: Hiermee wordt nml. reeds bedoeld op de plicht van **alle** gelovigen zich bij haar aan te sluiten en bij haar te blijven behoren”.

Ja, maar er staat toch maar: de kerk is dat. En het is niet behoorlijk dat is te veranderen in: **behoort**, zoals collega Bouma doet.

Zijn syllogisme (sluitende redenering van de ene stelling naar de andere) klopt niet. In navolging van Calvijn spreekt de N.G.B. over de ene kerk van Christus in haar verschillende aspecten. In art. 27 zoals ze is de Kerk van Christus over heel de wereld, niet in tegenstelling met haar institutionaire inrichting, maar zoals uit de eigen bewoordingen blijkt, ook niet als in bepaalde institutionaire vorm gegeven. Zij is er immers van het begin der wereld, soms geheel uiteen geslagen. Hier is de kerk naar haar geestelijke zijde beschouwd, althans voornamelijk. Calvijn schrijft over het artikel van de kerk in de apostolische geloofsbelijdenis: „Wanneer wij in de artikelen des geloofs belijden te geloven een kerk, dan heeft dat niet alleen betrekking op de zichtbare kerk, waarover wij nu handelen, maar ook op alle uitverkorenen Gods onder wier getal ook zij begrepen zijn „die zijn gestorven.” Hieraan herinnert de tekst van De Brès in art. 28: Omdat deze heilige vergadering is een verzameling dergenen, die zalig worden. „Evenwel, het artikel des geloofs heeft ook in zeker opzicht betrekking op de uiterlijke kerk, opdat ieder onzer zich in broederlijke eensgezindheid samen houde met alle kinderen Gods”; Inst. IV, I, 3. Aldus Calvijn even verder.

De Brès heeft de terminologie van Calvijn niet overgenomen maar worstelt met hetzelfde probleem en wijst er op dat de Heilige

Schrift over de Kerk spreekt op twee manieren. In zijn Le Baston enz. zegt hij, dat er een enige kerk is, die de congregatie is van alle uitverkorenen. Deze wordt in art. 27 N.G.B. voornamelijk beleden, terwijl in art. 28 haar plaatselijk bestaan naar Gods orde ter sprake komt en de plicht der gelovigen op grond van wat in art. 27 is beleden om zich daarbij te voegen.

Je hoort als gelovige tot de ene, algemene, christelijke kerk, daarom is het je plicht de eenheid met haar te onderhouden in de concrete werkelijkheid en dus met de broederschap ter plaatse de kerkweg te gaan in gehoorzaamheid aan Christus.

Het syllogisme van collega Bouma grijpt er naast, vanwege de tweërlei manier, waarop Schrift en belijdenis over de kerk spreken: levend, beweeglijk, en niet constructief. Als men de uitspraak, dat buiten de kerk geen zaligheid is, wil laten stáán en niet afzwakken tot norm of wat ook, dan zal er geen ontkomen aan zijn het woord kerk toch te laten slaan op de vergadering der uitverkorenen, die daarmee nog niet als een soort onzichtbare grootheid Platonisch wordt gedacht, maar door Christus Zelf er toegebracht wordt en bevolen de gemeenschap der heiligen daadwerkelijk te betonen, naar Zijn gebod.

Luisteren naar Greijdanus

Collega Bouma herinnert mij aan het onderwijs van prof. Greijdanus, dat we samen genoten hebben.

Mag ik hem eens in herinnering brengen wat Greijdanus over de kerk schreef en sprak?

„Elk waar gelovige behoort tot de kerk. Maar toch spreken we niet van de individuele gelovigen als Kerk... eerst verschillende geloovigen met elkander verenigd naar eisch des Heeren in geloof en samenwerking, vormen de kerk, en alle gelovigen met elkander over de gehele aarde, uit alle eeuwen, verleden en toekomstig, op aarde en in den hemel, vormen te zamen de kerk, met Christus als haar Hoofd, Eph. 1:22-23.” Congres van Gereformeerden, pag. 38 en 39 (Referatenbundel).

„Elke waar geloovige behoort tot de kerk. Daar bedoel ik alle uitverkorenen Gods mee; die vormen samen de kerk. Ik heb het niet over de openbaring van de kerk in een bepaalde groep. Elke waar gelovige is lid door Gods werking in Zijn hart van het lichaam van Christus. Ik heb dan al de uitverkorenen erbij genomen over heel de aarde, ja zelfs ook die in de hemel zijn en nog geboren moeten worden. Allen, wien God een plaats gegeven heeft en nog geven zal. Het kan zeer zeker zoo zijn, dat op een bepaalde plaats, mensen, die wel ware geloovigen zijn, zich niet bij de kerk hebben aangesloten, zooals die zich daar openbaart. Een mensch kan in zonden leven en toch den band aan Christus hebben. Hij kan dan gescheiden leven van de plaatselijke kerk. Dat is een zonde, die ook als zonde moet worden aangewezen”, pag. 24 (Verslag).

Hier en daar een beetje filosofisch spraakgebruik, maar verder de vertolking van de oer-reformatorische gedachte over de kerk.

En als de professoren Jager en Veenhof hetzelfde schrijven, dan gaat ds. J. F. Heij

van Amersfoort de ouderlingen van Gelderland wijsmaken, dat er bij hen sprake is van loslaten van de belijdenis en meer van dat fraais.

Is er voor ds. Bouma, die zijn vroegere leermeester toch niet onder dit odium zal willen gelegd zien, geen reden om wat voorzichtiger te schrijven? En dergelijke figuren niet in de kaart te spelen?

Opening voor een sektarische theologie

Collega Bouma wil geen opening geven aan een sektarische theologie. Dat wist ik van hem. Maar als hij schrijft: de kerk is vergadering van ALLE ware gelovige christenen en dat dan uitlegt als: ze **behoren** zich ALLEMAAL daarbij te voegen, dan zeg ik, nu ook gedachtig aan het onderwijs van Greijdanus: dat staat er niet. Is... is wat anders dan: behoren. Laat staan wat er staat!

Als ik **zeg**: ieder behoort zich bij de kerk te voegen, dan kan ik inderdaad ieder oproepen dat te doen — met collega Bouma, hoewel we over de methode kunnen verschillen. En als ze het dan niet doen, dan kan ik zeggen: „Jammer, maar ieder heeft ten slotte zijn eigen verantwoordelijkheid.”

Maar als ik **belijd** met de kerk: de kerk is de vergadering van de ware gelovige christenen en dan zie wat breuken geslagen zijn en worden en hoe ons meevergaderen als mensen met Christus gebrekkig is en hoe zijn werk wordt tegengestaan door zonde en ongehoorzaamheid, door dwaling en misverstand, dan kan ik daarmee **nooit** vrede hebben; dan zal ik om Sions wil niet zwijgen en om Jeruzalems wil niet rusten, totdat Zijn heil opgaat als een lichtglans en Zijn verlossing als een brandende fakkel; dan zal ik vragen: Is er geen balsem in Gilead, of is er geen heelmeeester? Want waarom is de wond van de dochter mijns volks niet geheeld? Dan zal ik aan mijn ogen geen slaap gunnen, noch sluimering aan mijn oogleden, totdat ik voor de HERE een plaats gevonden heb, een woning voor de Machtige Jacobs, nl. dat geestelijk huis, waarover Petrus spreekt in zijn eerste brief en waarvoor Christus gebeden heeft in het hogepriesterlijk gebed, toen Hij in de nacht voor Zijn lijden de Vader smeekte om de eenheid van allen, die de Vader Hem gegeven had.

Dàn hebben we de Schriftuurlijke en confessionele prikkel om rusteloos te jagen naar de eenheid van allen, die in Christus één zijn. Daarvoor wilde Calvijn wel tien oceanen oversteken.

Maar als men ontkent dat de kerk de vergadering is van alle ware christgelovigen, dan lijkt mij opening gegeven aan sektarisch bedrijf: de ware kerk, nu, als er maar recht gepreekt wordt enz., dan ben je dat, afgezien van de vraag of je je misschien ook afgescheiden hebt van hen, die eenzelfde geloof belijden. En dat om allerlei wisselwasjes of wellicht om allerlei gebreken, zelfs zonden, dat doet er dan niet zoveel toe.

Het perfectionisme heeft altijd wel wat. En het heeft veelal gelijk ook! **Behalve in de breuk!** Want het ziet de kerk niet naar de Schrift en naar de belijdenis.

Daarom moeten alle openingen voor het sektarisme worden afgesloten. Kom, collega Bouma, stop mee dat gat. Natuurlijk niet in oecumenistische maar Reformatorische zin.

Arbeidsroeping en werkstaking

(2)

In het rapport wordt dus, naast de brochure van A. Schilder en de Kerkbodeartikelen van ds. D. van Dijk uit 1946, ook Klaas Kater genoemd als representant van "de gereformeerde opvatting omtrent werkstaking".

Het is mij niet erg duidelijk waarom juist deze drie staking-afwijzende gereformeerden de gereformeerde opvatting zouden vertolken.

Het is toch algemeen bekend, dat vele "gezaghebbende" gereformeerden de werkstaking geoorloofd en soms noodzakelijk achtten.

Dr. Kuyper, Gerbrandy en tientallen anderen zaten dus naast de gereformeerde opvatting.

Nu, dan voel ik mij in goed gezelschap.

Toch wil ik er op wijzen, dat Kater weliswaar tegenstander van werkstaking was, maar op ge-

heel andere gronden dan A. Schilder en ds. Van Dijk.

Beide laatsten gaan uit van de stelling, dat "het arbeidsgebod" werkstaking tot zonde maakt.

Kater echter, bereikte een even sterke afwijzende houding door het gezag in het algemeen en het patroonsgezag in het bijzonder als startpunt te nemen.

Kater hunkerde naar patriarchale sociale verhoudingen tussen patroon en arbeider. Werkstaking betekende voor hem: aanranding van het door God ingestelde gezag van de patroon.

Wij moeten Kater z'n extreme opvatting niet zwaar aanrekenen. Hij was tijdgenoot van de revolutionaire agitator Domela Nieuwenhuis, die er een anarchistische sport van maakte overall waar dat maar mogelijk was, stakingen te forceren.

Deze, door de opkomende groep van industrie-arbeiders als groot profeet vereerde revolutieleider, predikte van de daken, dat alleen op de rokende puinhopen van de oude, een nieuwe arbeidersmaatschappij kon worden gebouwd.

In die tijd vol revolutionaire spanningen verkeerde Kater in een reactiehouding, soms heel dicht de grens van het contra-revolutionaire naderend.

Genuanceerd denken, en de geweldige spanningen van zijn tijd bezien tegen de achtergrond van historie en toekomstperspectief, heeft Kater nooit gekund.

Hoewel het uitgangspunt van patroonsgezag onder gereformeerden tot vandaag de dag nog openlijke en heimelijke voorstanders heeft, is A. Schilder in de 30-er jaren begonnen de anti-stakingstrein over een andere wissel te laten lopen. Een wissel uiteraard, waarvan hij tevoren wist, dat zij, evenals de lijn van Kater, moest uitlopen op een stevig stootblok. Stop!

Ds. D. van Dijk heeft in zijn Kerkbodeartikelen van 1946, gebruik gemaakt van dezelfde wissel van het arbeidsgebod.

Staken is "niet werken", of erger nog: "niet willen werken", dus in lijnrechte tegenspraak met het arbeidsgebod.

Het rapport formuleert de argumenten van ds. Van Dijk aldus:

- "De Here roept ons tot arbeiden en dan is het in strijd met die roeping niet te willen werken, als ons de arbeidsvoorwaarden niet aanstaan.
- Door de werkstaking wil de ene groep burgers dwang uitoefenen op een andere groep om deze te dwingen in een bepaalde weg te gaan.
- Niet alleen werkstaking in overheidsbedrijven, maar iedere werkstaking brengt het gehele volksleven in gevaar.
- In de sociale strijd gaat het om de overwinning van het recht des HEEREN maar die overwinning kan noch mag door geweld, (al is het ook geen bloedig geweld) worden afgedwongen.
- Het kan gebeuren, dat de patroon echt zondigt tegen z'n arbeider, (te laag loon e.d.) doch dat geeft de arbeider niet het recht het verkeerde middel van de werkstaking aan te grijpen. Wanneer alle vreedzame middelen om in die verkeerde toestand een einde te brengen zijn uitgeput, zal de christenarbeider het aan de HEERE moeten overgeven."

Het spijt mij bijzonder, dat de rapportcommissie direct op deze stellingen laat volgen: "Het komt ons voor "DAT AL DE ONDER 1A — D. GENOEMDE ARGUMENTEN POSITIEF ERKEND EN DUS AANVAARD MOETEN WORDEN" (v.v.m.)."

Vanwege deze bijzondere spijt, ben ik dankbaar voor de erkenning van de commissie: "het laatste (onder 1 E geformuleerde) argument (kan) niet zonder meer gelden".

Het was mij liever geweest, dat de commissie had gesteld: Als persoonlijke mening van ds. Van Dijk, willen wij zijn opvatting respecteren, maar wij kunnen er niet mee instemmen.

De argumenten welke ik boven citeerde kan ik onmogelijk positief waarderen. Omdat, 1, zonder meer wordt uitgegaan van de vooronderstelling, dat het arbeidsgebod (zes dagen zult gij arbeiden) alleen, of in ieder geval in hoofdzaak betrekking heeft op de beroepsmatige arbeid. Als die vooronderstelling niet zo domineerde, kon het arbeidsgebod nooit als uitgangspunt van een contra-stakingsbetog dienen.

Welnu; zo'n opvatting over het arbeidsgebod is ongenueanceerd en simplistisch. Al het "doen" van de mens valt onder het arbeidsgebod. Ook de tijdsbesteding buiten de werktijd in beroep. Het is een zegen, dat in de huidige maatschappij een steeds korter deel van de tijd in de arbeid voor de boterham kan worden besteed. Dat betekent, en zeker voor de christen, dat God hem ruimer mogelijkheid schenkt tot arbeid in zijn gezin, arbeid voor Gods koninkrijk en arbeid ten bate van zijn naaste.

In haar consequentie is het Bijbels arbeidsgebod, zoals al Gods geboden: universeel. Staken kan zijn en is dikwijls, een geoorloofde strijd voor sociale gerechtigheid. Een strijd overigens, die alleen gestreden wordt als alle andere redelijke argumenten hebben gefaald. Men kan dus staken voor eigen gezin, maar men kan ook staken voor het heil van de naaste, de collega.

Groot bezwaar heb ik tegen de even ongenueanceerde en simplistische opvatting over de werkstaking, zoals die kennelijk door ds. Van Dijk wordt gehuldigd.

Alsof "te laag loon e.d." de meest voorkomende "zonde" van de werkgever en het meest voorkomende stakingsmotief zou zijn.

Indien het lage loon de meest voorkomende zonde en stakingsparool zou zijn, dan moest er toch wel meest gestaakt worden in ondernemingen en bedrijfstakken waar de loonstandaard het laagst lag of ligt.

En dat is zeer beslist niet het geval. Ieder insider — en ds. Van Dijk reken ik op dit terrein daar beslist niet toe — ieder insider weet van bedrijven waar het loonpeil laag ligt, maar nog nooit is gestaakt. Het weet ook van bedrijven waar hoge lonen worden betaald en toch dikwijls staking of stakingsdreiging is.

De werkelijkheid is, dat slechts zelden "te laag loon" parool tot staken is.

Het motief van de staking, welke naar eer en christelijk geweten verantwoord is, betreft in de meeste gevallen een complex interne verhoudingen die in flagrante strijd is met wat de gelovige moet verstaan onder "christelijk sociaal". Daarvan kan "te laag loon" een onderdeel zijn,

Jac. Wijnands †

omdat psychologisch ongeschoolde directies het doorgaans met de beloning ook niet zo nauw nemen. Maar dan is dat "te lage loon" toch maar een bijkomstigheid.

Neen, zó moet men niet over staking spreken. Over ongemotiveerde, dus ongerechtvaardigde stakingen, die er ook zijn geweest en nog wel komen zullen, spreken wij niet, daar gaat het hier niet over. Daar zal de gelovige niet aan deelnemen. Maar — en ik spreek hier met 'n ervaring van bijna een halve eeuw — men kan biddend staken. Talma moest 'n reis naar Engeland maken om deze ervaring op te doen. Wie de sociale verhoudingen in het Nederlandse bedrijfsleven kent, weet, dat er nog veel verhoudingen zijn, die met sociale gerechtigheid op zeer gespannen voet staan.

Toen Kater het "Gezag" tot uitgangspunt van zijn contra-stakingsopvatting koos, moest hij wel verkeerd uitkomen, omdat zijn interpretatie niet deugde.

Maar als A. Schilder en ds. Van Dijk de simplistische en onreële interpretatie van het arbeidsgebod tot startpunt nemen, blijkt klaar, dat ook zij verkeerd uitkomen.

In de stellingen zit niet veel, dat ik — gezien de denkfouten op de achtergrond-positief waarden kan. Integendeel, mij persoonlijk prikt en steekt elke volzin.

Kort na de bevrijding en vrijmaking preekte er in onze gemeente een bekende dominee, die in zijn preek tot driemaal toe de gemeente op het hart drukte, dat de Here had geboden "zes dagen zult gij arbeiden" en niet "vijf-en-'n halve dag". Klaarblijkelijk bedoelde hij met zijn preek een principiële woord te moeten spreken tegen de vrije zaterdagmiddag.

Aanvankelijk dacht ik in m'n naïviteit, dat deze interpretatie van het arbeidsgebod 'n strikt persoonlijke zwakheid van de gastpredikant was.

Ik wist toen niet, dat in dezelfde tijd, ds. Van Dijk met eenzelfde interpretatie tegen werkstaking ageerde.

Wel wist ik, dat een tiental jaren later, juist en helaas in vrijgemaakte kring pseudo-principiële werd geageerd tegen de vijfdaagse werkweek, welke ons, beginselvaste gereformeerden, humanistisch en materialistisch dreigde te overrompelen. Geageerd: ook weer vanuit de aanvechtbare interpretatie van het arbeidsgebod.

Ik betreur deze z.g. principiële agitatie tegen b.v. de vrije zaterdagmiddag, de vijfdaagse werkweek en de werkstaking.

Zij bezorgt de gereformeerden bij de buitenwacht een kwade naam.

Daarom moeten wij wel heel voorzichtig zijn als wij dit soort agitatie bestempelen als: de gereformeerde opvatting.

Indien wij: en dat is zeer goed mogelijk, ernstige bezwaren hebben tegen bepaalde zaken, laten wij dan in ieder geval zorgen, dat wij de zaken waarover wij schrijven en ons licht laten schijnen, onder de knie hebben.

Daar mankeert dikwijls veel aan!

Daar mankeert veel aan, als men b.v. de werkstaking uitsluitend beziet en benadert vanuit het aspect van "geweld" (al is het dan geen bloedig geweld).

Zó wordt het beeld van de werkstaking geheel vertekend.

Het gaat in de sociale strijd om gerechtigheid. Die strijd moet ook de gelovige strijden.

Onder dit aspect bezie ik de werkstaking.

Zo heb ik de werkstaking ook beleefd en ervaren.

Zeker; de werkstaking heeft een machtsaspect, maar dat aspect domineert niet.

Wat in een werkstaking domineert, is het aspect van sociaal recht en ook herstel van geschonden recht.

Staking is een uiterste remedie. Ook van de staker vraagt zij altijd grote offers.

Wij kunnen dankbaar zijn, dat in ons vaderland het instituut van de collectieve arbeids-overeenkomst, de c.a.o., zich zo heeft ontwikkeld, dat er gesproken is over het bereiken van "sociale volwassenheid".

Naar nog verdere ontwikkeling van het overleg tussen de partijen in het bedrijfsleven te streven is een goede, christelijke zaak.

In het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond is het overleg gegroeid tot vereniging van de partijen. Als dat goede voorbeeld ook in andere kringen navolging zou vinden, waren stakingen niet meer nodig.

Maar in dit stadium wil ik vasthouden aan de uiterste remedie.

INGEZONDEN

MEDEDELING

Het aantal ingezonden stukken neemt steeds toe. Bovendien wordt de lengte van de stukken steeds groter.

Daarom is de redactie helaas genoodzaakt enkele maatregelen te nemen. Onze ruimte laat het niet toe lange stukken op te nemen. Dat betreuren we. Maar het is niet anders. Als regel kan een ingezonden stuk niet langer zijn dan ongeveer een halve kolom.

De redactie moet zich van nu voortaan ook het recht voor behouden zelf te knippen om tot de gewenste lengte te komen.

Amelink.

LANDELIJKE EN PLAATSELIJKE OECUMENE

Zoals onlangs op de (mini)generale synode van Amersfoort 1967 bleek, is onze verhouding tot de christelijke gereformeerde kerken danig vastgelopen. De vraag is nu of God een nieuw spoor begaanbaar maakt, waarin we onze christelijke gereformeerde zusterkerken naar uitwijken van het evangelie wél zullen bereiken. Naar mijn bescheiden mening kan op die vraag een bevestigend antwoord worden gegeven. Welke overwegingen leiden tot dit "ja"?

Het is reeds lang een goede gewoonte van de gereformeerde kerken om in correspondentie (inclusief kanselruil) te staan met buitenlandse kerken waarmee we in Christus eensgezestes weten te zijn. We beseften in het verleden dat er geografische grenzen gesteld zijn aan de omvang van kerkverbanden: taal en technische communicatiemiddelen leggen beperkingen op. Dat gaf nooit zorgen, want met de Nederlandse Geloofsbelijdenis van de vaders wisten we dat de verstrooidheid der heilige Kerk door de gehele wereld niet het eerste en laatste Woord is.

We kenden dus wel nationale maar geen mondiale synodes.

Door de ontwikkeling van de communicatietechniek zijn oecumenische synodes en raden geleidelijk aan wel iets meer binnen het gezichtsveld gekomen. Daarbij vraagt het even de aandacht — dit terzijde — dat de Gereformeerde Oecumenische Synode bijvoorbeeld (onze kerken nemen daaraan om principiële redenen niet deel) geen bindende besluiten neemt. Anders gezegd: het gereformeerde voorbehoud van artikel 31 K.O. is uitgebreid.

Gezien de internationale ontwikkeling van kerkrelaties wordt de bestendiging van "bandeloosheid" tussen christelijke gemeenten van verschillend kerkverband op het plaatselijk vlak al teleurstellender.

Terwijl we nationaal een "alles of niets" willen, stellen we ons mondiaal tevreden met een "niet het vele is goed maar het goede is veel". Ik meen dat we door verbreding van het sociaal-historisch perspectief boven dit meten met twee maten kunnen uitkomen. Daarbij zal blijken, dat ditmaal het meten met twee maten niet zozeer door de zonde dan wel door de geschiedenis vooral bepaald is.

Wat is het geval? De historische sociologie leert dat binnen West-Europa in de middeleeuwen de genealogische maatschappijvorm plaats maakte voor territoriale. Nederzettingen werden voortaan niet meer bewoond door bloedverwantschappelijke groepen, maar door vooral staatkundig en kerkelijk verbonden. Met name in de dorpen bleef in het algemeen tot voor ongeveer een eeuw de betrekkelijk ongedifferentieerde eenheidscultuur bestaan, die slechts aan onder-geschiede variaties op eenzelfde thema ruimte gaf. Vandaar dat bijvoorbeeld in Drente de Afscheiding van 1834 ook veelal een maatschappelijke breuk in de lokale gemeenschap meebracht.

De steden gaven doorgaans het eerst een nieuwe overgang in de historie te zien, namelijk die van een territoriale naar een categoriale cultuur. Meer en meer gebeurde het dat mensen die globaal eenzelfde Algemeen Beschaafd Nederlands als voertaal hadden elkaar toch in veel opzichten al moeilijker gingen verstaan, doordat zij in zo verschillende "werelden" leefden, al waren ze misschien elkaars burens in geografische zin. Terzijde: genoemde toename van de cultuurverscheidenheid maakt dat we niet alle ontkerkelijking en deconsecralisatie als ontkerstening kunnen brandmerken; laat de historische vadermoordenaar met zijn rede-lijke mythe van Gods dood ons niet verleiden tot een contra-revolutionaire reactiehouding.

Natuurlijk blijft de territoriale factor van nooit verdwijnend belang, ook voor de kerk. Maar toonaangevend is de rol ervan niet meer.

Het elkaar veelszins niet meer verstaan is op zichzelf nog geen spraakverwarring. Maar de gemeenschap die slechts leeft bij "eenheid maakt macht" en dweept met afronden, weigert om ruimte te geven aan de veelheid. Een dergelijke goddeloosheid wordt door God afgestraft. Gods geschiedenisplannen falen niet; Hij maakt een einde aan de imperialistische torenbouw van Babel met zijn zelfgenoegzaam-steedse (niet angstvallig-dorpse) inteelt en introvertie. Terzijde: het gaat niet over hulpeloze Goddelozen maar over brute Goddelozen.

De zonde van eenheidsverspanning doet het elkaar niet verstaan uitlopen op vals getuigenis en wat dies meer zij. Van de toenemende cultuurverscheidenheid — waarin de ontzagwekkende grootheid van God als Schepper openbaar wordt — maken we, als slaven van de boze, tegenstellingen. De vreemde wordt een vijand. En zo zeggen we nee tegen het leven, tegen Christus, het Woord waardoor alle dingen geschapen zijn.

God heeft eertijds territoriaal de geestelijke kloof tussen Israël en de heidenvolken willen overbruggen. Mee door de inertie van de kerk is die kloof nog ontzaglijk diep; een fundamentele confrontatie bijvoorbeeld van Islam en Boeddhisme met het Evangelie is hoegenaamd nog niet aan de orde geweest.

Desondanks gaat God voort in de heilsgeschiedenis met zijn heilsopenbaring; Hij overbrugt categoriaal de geestelijke kloof tussen kerken die elkaar leren kennen als eender en anders in het geloof. Er is één Geest maar er is verscheidenheid in werkingen, in liturgie, in beleven en belijden. Of beter: God geeft eenheid bij veelheid in belijden(is), waarbij we biddend elke dag onze bijbel lezen om samen te groeien. Zo komt aan het licht welke diabolische tegenstellingen nog de creatuurlijke verscheidenheden verwringen. Ontmaskerd wordt het mythe-surrogat dat Gods openbaring verdringt; de rede-gelovige mythe van zogenaamde ontmythologiserenden, maar ook de verwringing van Gods openbaring omtrent de ware kerk is licht te onderscheiden als we in het licht met Jezus wandelen. Het zijn altijd mythen die de geschiedenis frustreren (en dan toch hun historische taak moeten volbrengen, waarover in dit verband niet kan worden uitgewijd).

En dan nu terug naar onze verhouding tot de christelijke gereformeerde kerken. Ik weet wel dat er iets voor te zeggen is om daarover te zwijgen, nu de vrijgemaakte kerken bezig zijn uiteen te scheuren. En toch geloof ik dat het bovenstaande niet alleen een intern appèl ter elfder ure betekent, maar dat het slechts bevrijdend kan werken als we er ook de nodige externe gevolgtrekkingen uit maken.

Natuurlijk zou ook het een en ander te zeggen zijn over onze verhouding tot de meerderheids-groep der gereformeerde kerken. Over de zonde der beruchte synode van 1944 zullen we het wel eens zijn. Maar misschien heeft de les van bijna 25 jaar ons te leren dat bij veel vrijge-

maakte leer van meetaf en snel aanzwellend een element is geweest dat niet "anti" maar "contra" valse bevinding was gericht en dat de zekerheid isolerend overspande in de verbonds-leer. De zonde van eenheidsverspanning is gelijk aan de zonde van zekerheidsverspanning, van "objectivisme". Ligt hier de waarheid der synode van 1944, hoe deformatoerisch haar leer ook was? Vinden we hier de wortel van scholastieke leer omtrent Gods onveranderlijkheid of onaandoenlijkheid? Liep dit uit op de leer der (mini)generale synode van Amersfoort 1967 omtrent een tegenwoordig bezit van het eeuwige leven?

Hoe dit zij, onze verhouding tot de christelijke gereformeerden ligt gunstiger. Ik denk aan de kanselruil die in Eindhoven plaats vond en aan de verenigingsdrang die lang van de vrijgemaakte synodes uitging. We zullen ons vooral bekommeren om de verhouding tot de dichtstbij-huisgenoten des geloofs.

Ook al stemt het tot nadenken dat overgangen bijvoorbeeld van predikanten uit onze kerken nooit naar de christelijke gereformeerde kerken plaatsvonden. Werkt een neo-calvinistische cultuur- en verbondsoptimisme wat dit betreft enerzijds verdelend en anderzijds verenigend? En ligt hier weer verband met het doorsnee maatschappelijk kenmerk van de vrijgemaakte gereformeerden? Zijn zij ruwweg te typeren als middelgrote en nieuwe middenstanders? Als omhoogstrevenden op de maatschappelijke ladder? Wij steken 't hoofd omhoog, wij zitten voor zover toonaangevend niet zozeer in de knel als vele kleine middenstanders in de sector van zelfstandige landbouw, nering en

J. S. Wigboldus

ambacht? Wordt in verband met maatschappelijke moeiten bij SGP en christelijke gereformeerden meer "de profundis" geklaagd? Treffen we daar meer ouderwetse Rechabieten aan, die territoriaal en categoriaal altijd meer op de besloten kring waren ingesteld en die door kinderlijke eenvoud Gods bescherming en onze verzekering graag plastisch tegenover elkaar stellen? Rechabieten bepalen zich tot domein en erfdeel der vaders, dat ze nog niet sterk van dat van de hemelse Vader weten te onderscheiden.

Van "de" vrijgemaakte gereformeerden en van "de" christelijke gereformeerden kan natuurlijk slechts beperkt worden gesproken. In de ene plaats staan de kerken dicht bij elkaar, in een andere ver van elkaar. Ik denk — voor wat de lokale verschillen binnen het kerkverband betreft — aan Rijsbergen, waar duidelijk behoefte bestaat aan vernieuwing van de kerkverbandstructuur. De territoriale cultuurverschillen brengen mee dat in Groningen veel vrijgemaakte gereformeerden en in Zuid-Holland veel christelijke gereformeerden wonen. In de veenontginningsgebieden van Noord-Nederland wonen verhoudingsgewijs veel baptisten en daarmee geestverwante christenen. (Voor de oorzaken van het laatgenoemde kan verwezen worden naar de dissertatie van prof. dr. H. J. Prake: Deining in Drenthe).

Wijst het bovengenoemde op relativisme en is mijn visie daarmee geoordeeld?

Wat is relativisme? Is dit niet het absolutisme dat aan iets uit de schepping al het andere onderhorig maakt en daarmee de schepping van God aftrekt? Ik bestreed het verabsoluteren van bepaalde cultuurverscheidenheden waaraan de absolutist het geloofsleven onderwerpt. Samenleven met iemand die betrekkelijk vertrouwd met hem is en betrekkelijk vreemd tegelijk tegenover hem staat, dat weigert hij heerszuchtig en veroordelend (wel te onderscheiden van vreesachtige isolementsdrang van de Rechabiet) alles of niets! Elke zondag in dezelfde kerk samenkomen of nooit! Het leven is één, dus bij eenzelfde kerk hoort eenzelfde partij! God schenkt eenheid in de Geest, hij wil eenheid van het vlees.

Over de zin van categoriale naast territoriale gemeentevorming is door anderen reeds het een en ander geschreven dat ik hier niet zou willen herhalen. Beter is het om nu tot een conclusie te komen en wel deze:

Het verdient de overweging van de vrijgemaakte kerken om te streven naar het vestigen van correspondentie met de christelijke gereformeerde kerken. De vorm van intranationale cor-

respondentie zal wellicht niet ongewijzigd van die der internationale correspondentie kunnen worden afgekeken. De mate van plaatselijke en regionale correspondentie, die kanselruil en gemeenschappelijke diensten kan meebrengen, zal geval voor geval door de betrokkenen overeen te komen zijn. In de letterlijke zin van het woord omvat correspondentie natuurlijk ook de eerste wederzijdse verkenning, waarbij de mondelinge correspondentie vooral van werkgroepen (kennis-makingsgroepen) uit de gemeenten niet te vergeten is.

In die weg zou in een dorp de ene kerkeraad als het om grens „gevallen" gaat het opzicht over een gemeentelijk kunnen overdragen — zij het bezwaard als de betrokkene weinig het christelijk dulden en verdragen had betoond — aan de andere kerkeraad. Tot correspondentie hoort bijvoorbeeld de onderlinge bemoediging en vermaning, niet het bemoeial zijn.

Voor wie doordenkt is de geschetste correspondentie niet het einde maar het begin van historische ontwikkeling der structuur van het kerkverband, waarin zowel categoriale als territoriale eenheid en veelheid in christelijk geloof tot uitdrukking komt. Dit zal gepaard gaan met een verdiept verstaan van 1 Cor. 12. Misschien komt er voor de kerken een tijd waarin A bevriend (Psalm 119:32, berijmd) is met B en het verdraagt dat B bevriend is met C die door A niet sympathiek wordt gevonden. Het tegendeel van dat gedrag heerste op de (mini) generale synode van Amersfoort 1967 ten opzichte van Koreaanse presbyteriaanse en de christelijke gereformeerde kerken.

Maar als die verhouding eenmaal baanbreekt, dan wint het „soli Deo gloria" daarmee aan ontzagelijke diepgang. En lang leven in die gloria zullen zij die de openbaring Gods in de geschiedenis niet verdringen door hetzij orthodoxistische hetzij modernistische mythen (al of niet in het redegewaad van ideologie). In de kerkwereld staat hen verdrukking te wachten en in hen zal strijd woeden. Maar goede moed wordt hen ingesproken. Christus heeft de wereld, ook in het persoonlijke leven, overwonnen.

Wageningen

Kerk of secte

Met belangstelling las ik in "Opbouw" van 29 sept. l.l. het schrijven van br. H. v. d. Berg.

Mag ik op enige dingen inhaken?

Eigenlijk begrijp ik br. v. d. Berg (en anderen) niet goed. We zouden ons alleen maar mogen onttrekken aan een kerkelijke gemeenschap als die gemeenschap voluit valse kerk geworden is, "wanneer in haar midden de vlam van het evangelie is gedooft en de schriftuurlijke samenleving onmogelijk is gemaakt". Eerder niet.

Deze en dergelijke stemmen hoor ik de laatste tijd telkens.

En ik kan hiermede ook wel instemmen.

Alleen maar: dan kom ik in de knoop met 1944. Was de Geref. Kerk van de plaats waar ik woonde toen voluit valse? was het evangelie verduisterd? en wanneer is schriftuurlijke samenleving onmogelijk?

Als ik serieus neem wat br. v. d. Berg nu zegt had ik me in 1944 niet mogen vrijmaken.

Br. v. d. Berg komt m.i. aan het eind van zijn artikel zelf ook in de knoop; n.l. met het begin van zijn artikel. Over 1944 schrijvende zegt hij n.l. dat wij, toen het vermoeden er was dat de plaatselijke kerken het spel speelden van het sparen-van-kool-en-geit teneinde met zo weinig mogelijk brokken door de crisis te komen, de rechtsvraag centraal stelden: laat de uitgeworpenen niet in de steek, accepteer geen bindingen, die van mensen, niet van Christus zijn.

Toen maakten wij ons vrij.

Maar ik vraag: was de kerkelijke gemeenschap met wie we braken toen voluit valse? was de vlam van het evangelie gedooft? was schriftuurlijke samenleving werkelijk niet mogelijk? Een kerkeraad kan immers "een scheve schaats rijden, onrecht tolereren of zelfs bevorderen maar dat mag niemand reden zijn het tafellaken zelf door te snijden."

M.i. is het niet juist te stellen: als in een gemeenschap het evangelie nog niet geheel verduisterd is, mag je je niet onttrekken. Ook in de roomse kerk was destijds het evangelie niet geheel weg.

Naar mijn gevoelen is het dilemma nu en in 1944: ben ik lid van een kerk of ben ik gemanouvreed in een secte? Toen en nu werd en wordt gebonden boven de Schrift. En deze binding werd en wordt bevestigd door schorsingen en afzettingen.

En wat nu? M.i.: ons opnieuw vrijmaken. Geen enkele verantwoordelijkheid aanvaarden voor de kerkelijke ongerechtigheden van thans.

En dan een "nieuwe" kerk stichten, die dan eigenlijk de "oude" zou zijn?

Ach neen. In de plaats van mijn inwoning zijn drie, vier kerken, waarin het evangelie verkondigd wordt. Het zou een grote zonde zijn er een vijfde gemeenschap aan toe te voegen. De apostel Paulus schreef aan de Philippenzen, toen er waren die met onzuivere bedoelingen Christus verkondigden: "Wat doet het er toe? In elk geval, hetzij met een bijvoegmerk, hetzij in oprechtheid, wordt Christus verkondigd; en daarin verblijd ik mij en zal ik mij ook verblijden."

Aan elke kerk mankeert wel wat. De Chr. Geref. Kerken reden, om het beeld van br. v. d. Berg te gebruiken, in 1892 een scheve schaats. Ze hebben dit jaartal echter niet tot bindend heilsfeit verheven. De niet-vrijgemaakte-kerken reden in 1944 een scheve schaats. Ze hieven echter de bindingen op en beleden zelfs schuld. Van sectarisme zijn ze niet te beschuldigen. In beide kerkengroepen wordt het evangelie verkondigd. We hebben ons ervan overtuigd.

Eigenlijk kan ik geen keus doen. Mag er wel

D. v. d. Dool

een keus gedaan worden? Is het geen gruwelijke wantoestand dat van drie, ja vier verschillende soorten kansels de vergaderde christenen worden aangesproken als "de gemeente van Jezus Christus hier ter plaatse"? En dat tot de Here in het gebed gesproken wordt van "Uw Gemeente in deze stad"; vanaf drie, ja vier kansels die elkaar uitsluiten?

Hoe is het nu? "Liegen" er drie van de vier? of zien allen het mis?

Moeten we dit nu niet doorbreken? Moeten wij, als uitgestoten vrijgemaakten ons niet bij alle drie of vier melden? En overal eens gaan kerken?

En onze v.v.b. verdelen?

Een waanzinnig idee?

Ik stem toe: het idee is niet erg ordelijk. Maar is het bestaan van zoveel "kerken" dan wel ordelijk? Er is er geen bij met onbevlekt blaas.

Hoe doorbreken we anders de huidige situatie? Moeten we niet eens wat gaan "provoceren" in de goede zin des woords? Ook de Here Jezus heeft meer dan eens de geijkte paadjes verlaten om weer de eisen van God centraal te stellen.

Ja; wij zijn uitgestoten. Ook al hebben we niet allen zelf, persoonlijk, het afzettingsvonniss thuisgekregen. Hier geldt wat Dr Luther King zei t.a.v. de negers: zo lang niet allen vrij zijn is niemand vrij.

Ook de stammen, die al hun doel bereikt hadden, moesten blijven meevechten tot alle stammen de plaats van hun woning in eigendom hadden.

In Ds. v. d. Schaft, ds. v. d. Ziel, ds. Brands e.a. hebben wij allen, die naast hen staan en eensgeestes zijn, ons schorsings- en afzettingsvonniss thuisgekregen. Als één lid lijdt lijden alle leden mee.

Overigens ben ik blij met het stuk van br. v. d. Berg. Ook hij brandt van verlangen dat eens alle ware christgelovigen in Nederland en daarbuiten, één zullen zijn, ook in organisatorische zin. Dat de kansels over en weer voor elkaar openstaan, dat het avondmaal voor allen openstaat.

Zutphen.

BOEKBESPREKING

Dr. J. Roelink: **De Moderne Devotie.**

Prof. Dr. G. J. D. Aalders: **De Romeinse Staat en het Christendom.**

W. A. Kattenberg: **Michelangelo**

(Kok, Kampen; keuzeonderwerpen voor het geschiedenisonderwijs in de reeks DICHTERBIJ; prijs resp. f 2.25, 2.25 en 2.45).

Reeds eerder bespraken wij de uitnemende handwijzer bij de bestudering van Karl Marx en zijn denken, van de hand van drs. H. G. Leih, een der redacteurs van deze reeks. Met het oog op de onderwijsvernieuwing en de gewijzigde exameneisen voor het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs kwam dit initiatief

prachtig op tijd. Zes nieuwe deeltjes zijn inmiddels verschenen; behalve bovengenoemde: Dr. K. de Vries, **De Middeleeuwse Friese Vrijheid**; Dr. R. Reinsma: **Nederlanders Overzee**; en C. M. H. Bosch: **George Washigton**. Het ligt in de bedoeling dat er nog vele volgen. Indien het huidige peil van inhoud en vormgeving kan worden gehaafd, is een woord van hulde en dank aan uitgever en scribenten zeker op zijn plaats.

Het boekje van Dr. Roelink over **De Moderne Devotie** is een model van compositie en helderheid van uiteenzetting. Het leidt werkelijk in tot de problematiek van het onderwerp en onthult vermeende zekerheden door het zicht te openen op de ontwikkeling van het historische onderzoek. Uiteraard wordt daarbij vrij breed aandacht geschonken aan de verhouding van de Moderne Devotie tot de Reformatie.

De latijnse citaten worden op de laatste pagina vertaald. Daarna geeft de uitvouwbare achterflap, geheel in stijl, afbeeldingen van een gedenksteen uit deze eeuw en van een oud handschrift uit vroeger eeuw, echter niet dan nadat de uitgever de binnenzijde voor zich heeft opgeest. Jammer, nu de voorflap al in mini moest verschijnen.

De voortreffelijk benutte dubbele voor- en achterflap is juist een van de aantrekkelijkheden van het boekje van professor Aalders over **De Romeinse Staat en het christendom**. De binnenzijden geven de tekst van Tacitus over de brand van Rome, en van een brief van een stadhouder van Bithinië aan keizer Traianus, met het antwoord, over de berechting van verstokte christenen. Met afbeeldingen van de koppen van Nero en Trajanus. De buitenzijden geven reproducties van een antieke marmerplaat met christus-monogram (als titelblad), van een inscriptie op de muur van een der catacomben in Rome, waarin Petrus en Paulus worden genoemd en van een tweetal andere voorstellingen uit de catacomben (een biddend kind in de typische gebodshouding van die tijd, met de armen omhoog en de vis als symbool); tenslotte van een "barre karikatuur" van het christendom op een muur in de school van de keizerlijke slaven te Rome. Deze laatste afbeelding is treffend voor wie op de hoogte is met de laatste publicaties van en vooral ook over G.K. van het Reve. Twintig jaar geleden zou een christelijk uitgever deze afbeelding wellicht hebben geweigerd. Nu lijkt ze mij in het gegeven totaalbeeld volkomen verantwoord. Platen en ook tekst van dit boekje kunnen de leerlingen enthousiast maken voor geschiedenis. En daarmee is alles gezegd. De tekst is meer een gesloten betoog dan die van Roelink, en vrij moeilijk, ondanks een overzichtelijke indeling. Pientere leerlingen vinden dit gidsje toch een van de aardigste. Opgaven van bronnen en enige literatuur, en samenvattende vragen aan het eind maken het weer wat makkelijker.

Bijzonder fraai geïllustreerd is het boekje van Kattenberg over **Michelangelo**. Wat de andere nummers aan de buitenzijden brachten, wordt hier in hoofdzaak in de tekst geboden. Toch geeft de (enkelvoudige) flap buiten het portret van de kunstenaar nog twee afbeeldingen van beeldhouwwerken. In de tekst treffen we er maar liefst twaalf aan, waaronder de vier pietà's. De tekst is niet altijd even helder gesteld, wel goed ingedeeld. Ze tekent in Michelangelo de moderne mens die worstelt om zijn geestelijke bevrijding. Mooi is hier en daar de vergelijking met onze tijd. Trouwens, de keus van het onderwerp is goed gemotiveerd. Het titelblad toont ons de Mattheüs, een beeldhouwwerk waarin de kunstenaar een innerlijke uitdrukking heeft bereikt. De achterflap geeft ook nog de vertaling van een tweetal gedichten van Michelangelo.

Het lijkt mij in strijd met opzet en geest van deze boekjes dat de uitgever ze alle zonder de vermelding van het jaar van verschijnen op de markt brengt. Juist hun niveau gedooft ook niet enige gedachte aan tijdloosheid! Deze opmerking wil niets afdoen van de lof. Ze geldt overigens niet alleen de tekst, maar ook een enkele illustratie.

J. Bosch

Uit liefde 't goede werken. Vijftien jaar Gereformeerd Maatschappelijk Verbond.

Voor mij ligt dit gedenkboekje. Met een zekere weemoed neem je het ter hand. Het is geschreven door onze gestorven broeder Jac. Wijnands. Met hoeveel liefde heeft hij zich niet aan dat G.M.V. gegeven!

Bij het lezen van dit boekje kwam de vraag

bij mij op: hoe komt het, dat het G.M.V. tot de sympathiekste, tot de fijnste organisaties behoort, die de vrijgemaakte wereld heeft opgeleverd? Ik dacht dat het antwoord op die vraag tweërlei moest zijn. In de eerste plaats de rijke schakering van opvattingen bij de oprichters van het G.M.V. Wijnands schreef er het volgende over:

"...Onder de oprichters waren er ten aanzien van de noodzaak van gereformeerde organisatie accentsverschillen. Daar waren mannen, die met vuur en ijver het ethisch conflict hanteerden. Zij konden en mochten niet meer principieel samenwerken met mensen, die hen als ketters de kerk hadden uitgejaagd. Andere mannenbroeders waren door het kerkelijk geknoei tijdens de kerkstrijd, en meer nog door de theorieën waarmee dat geknoei werd verdedigd, geschrokken van hetgeen zij — en niet ten onrechte — als "afval" hadden ervaren. In de bestaande organisaties merkten zij duidelijk dezelfde afvalsymptomen. En dan waren er tenslotte nog de mensen, voor wie het ethisch conflict en het afvalmotief niet zo op de voorgrond stond. Zij ijverden voor specifiek gereformeerde organisatie, omdat zij meenden alleen langs deze weg te kunnen bouwen aan een gereformeerde levensstijl en levenspraktijk" (blz. 16).

In de tweede plaats wijs ik op de grote persoonlijke kwaliteiten van de leidende figuren van het Verbond. Wijnands roemde erover dat de onderlinge verhoudingen in het G.M.V. zo goed liggen.

In het georganiseerde bedrijfsleven in Nederland neemt het G.M.V. een bijzondere plaats in. Het G.M.V. onderscheidt zich van de andere organisaties door zijn grondslag én zijn organisatorische structuur. Aan beide aspecten wordt in dit boekje volle aandacht gegeven.

Het G.M.V. is een **gereformeerde** maatschappelijke organisatie, die van zijn leden hartelijke aanvaarding van de gereformeerde belijdenis eist. Eerst op die grondslag acht men blijvend maatschappelijk werk mogelijk. Hiermee is dan een duidelijk ander uitgangspunt gekozen dan b.v. in de Christelijke Werkgeversvereniging of in het C.N.V.

Uniek is ook de organisatorische structuur van het Verbond.

In één en dezelfde organisatie werken samen werkgevers, werknemers en zelfstandigen. Het G.M.V. pretendeert — niet geheel ten onrechte — dat zij hierin het oude ideaal van de christelijke sociale voortrekkers realiseert. Het was het ideaal van Patrimonium, en ook wel van Sikkel. Deze structuur biedt, naar mijn mening, ook een belofte voor de toekomst. Hoe minder de sociaal-economische problemen betrekking hebben op het vraagstuk van de inkomensverdeling, des te minder hebben afzonderlijke werkgevers- en werknemersorganisaties zin.

Er is één interessante vraag die in dit boekje niet aan de orde kon komen, en ook in deze bespreking niet, maar die ik tot besluit toch stel: Is er een verband, en zo ja, hoe is dat verband tussen enerzijds de grondslag en de organisatorische structuur van het G.M.V. en anderzijds de sociaal-economische opvattingen, die in het Verbond leven?

J. G. van Oord

Een belangwekkend proefschrift (afsluiting van een kapitaal werk)

Buiten de kring van eigen confessie is in „Opbouw" terecht aandacht gevraagd voor hen, die „de navolging van Christus" met hart en ziel, ja met lijf en leven hebben beleden, t.w. de Waldenzen. Het was Peter Walda, die in 1180 de oorspronkelijke Waldenzen bijeengebracht in Nrd-Italië.

Minder bekend is het dat de in Oostenrijk wonende Waldenzen in nauw contact stonden met de Moravische of Boheemse broeders (ook wel Herrnhutters genoemd naar Herrnhut = hoede des Heren), waarvan in 1746 te Zeist een nederzetting kwam.

De oude Unitas Fratrum is nog springlevend. Dit jaar (1967) werd voor het houden van de synode van de Broeder-Uniteit, waardoor de afgevaardigden uit alle delen van de wereld bij elkaar komen (ook uit Suriname), uitgekozen Potsteyn (Pottenstein) in Tsjecho-Slowakije.

Uiteraard is ook de Broeder-gemeente te Zeist aldaar vertegenwoordigd. Een gemeente, die onlangs in het nieuws kwam, doordat een lid van die gemeente, br. J.B.A. Kessler jr. promoveerde aan de Utrechtse rijksuniversiteit tot doctor

in de godgeleerdheid. Promotor was prof. dr. J. M. van der Linde, bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van de Unitas Fratrum.

Het proefschrift is getiteld: Een studie van de oudere protestantse zendingen en kerken in Peru en Chili (A study of the older protestant missions and churches in Peru and Chile, door Jean Baptiste August Kessler Jr. Uitg. Oosterbaan en Le Cointre n.v., Goes 1967, 372 blz. Prijs f 24.25).

Als men bedenkt dat de vader van br. Kessler (een van de directeurs van de Koninklijke en na de tweede wereldoorlog president-commissaris) zijn zoon een leidinggevende positie had toegedacht in het wereldconcern van de Koninklijke Shell, is het geen gewone zaak dat deze toch geen "captain of industry" is geworden maar een evangelisch prediker. Niet kerkelijk opgevoed, kwam hij in aanraking met een geestelijke opwekkingsbeweging in de studentenwereld. Hij besloot zendeling te worden.

Zelf zegt hij hiervan: Ik kreeg een visioen, waarbij ik mijzelf zag voor de troon van de Heer aan het einde van de tijden.

Ik hoorde de vraag, Kessler, heb je in mij geloofd? Natuurlijk Heer, antwoordde ik. Maar als je in mij gelooft, waarom heb je dan geen stuk van je leven aan mij gegeven.

Ik verdedigde mij, maar zag al spoedig dat ik enorm egoïstisch geleefd had. Er volgde een bekering, een totale levensverandering.

In 1949 ging hij voor 't eerst naar Peru. Hij werkte daar in het hoogland (Sierra) onder de Quechua-indianen. Later ging hij naar Chili (na zijn doctoraal). Br. Kessler kent de situatie in Zuid-Amerika. Het Evangelie moet hier geplaatst worden tegenover het zielig egoïsme.

Het gaat om vernieuwing van mensen en om de bevordering van nieuw structuren. Aan blijmoedige geestkracht ontbreekt het hem niet. Zijn woorden hebben iets van de glans van de schoonheid van de waarachtigheid.

Tal van sociale en politieke problemen liggen in Latijns-Amerika gelijk.

In een land als b.v. Chili is er nog altijd een invloedrijke klasse van grootgrondbezitters.

Hoewel de landarbeider in Chili overwegend blank is en niet, zoals meer naar het noorden van Latijns-Amerika, Indiaan, is zijn lot bijna even slecht.

De grootgrondbezitters verzetten zich met hand en tand tegen landhervormingen, ook al is gewoonlijk maar een klein deel van hun uitgestrekte landgoederen in cultuur gebracht. Na een grote landhervorming, zo vrezen zij, zullen de landarbeiders niet meer bereid zijn voor een hongerloontje op de haciënda's te werken.

Nu trekken er al velen naar de steden, ook al is de toekomst daar voor de meeste plattelanners niet erg rooskleurig. Los rotos, de gebrokenen, zo noemt men in Chili het stadsproletariaat en dat is precies wat ze zijn: slachtoffers van werkloosheid, die gehuisvest zijn in krotten. Zo heeft stad en land van Latijns-Amerika een talrijke uiterst arme en ontevreden bevolking, hetgeen enorme problemen oproept waarvan het communisme en het daarmee verwante castrisme handig gebruik weten te maken (zie hierover speciaal het oriënterende artikel van dr. H. Riemens in "Trouw" van 8 juli 1967).

Hoe waardevol is het dan wanneer christenen in deze rotte samenleving komen met het bevrijdende Evangelie en tegelijk met positieve opvattingen ten aanzien van de sociale vraagstukken.

Denk in dit verband eens aan de kernachtige woorden, die dr. A. Kuyper eenmaal sprak toen het ging om verbeteringen voor de verworpenen dezer aarde!

Zij kunnen niet wachten, geen dag en geen uur! Het Evangelie gaat zijn eigen gang in deze wereld.

Wereldwijd is de broederschap.

Heerlijk zal eens 't nieuwe lied
langs der heemlen boog weergalmen,
het is het blijde lied der scharen,
die de Herder zal vergaren
als één kudde in énen stal.

Bilthoven

P. Aalbersberg

Decalooog en Zondag door Ds. P. Visser, uitgave van J. H. Kok n.v., Kampen, 1967, 87 blz. f 4.95.

In dit keurig uitgegeven boekje, zoals de fa. Kok het kan, geeft de auteur een nadere fundering en uitwerking van bepaalde onderdelen van een vroegere publicatie van hem, **Zondagsrust en Zondagsheiliging**, in 1959 eveneens bij de fa. Kok verschenen. Na een korte inleiding volgen 2 hoofdstukken: I **Plaats en betekenis van**

de Decalooog in het algemeen. II Betekenis van de geboden afzonderlijk voor de christelijke kerk. Daarop volgt nog een **Excurs over de betekenis van Egypte in de heilshistorie** en tenslotte nog een pag. of 15 aantekeningen.

Nadat er in de laatste tijd nogal veel geschreven is over **sabbat** en **zondag** is niet te verwachten, dat dit boekje nog veel nieuwe gezichtspunten zal openen. Nieuw voor mij was wel — overigens steunt hij hierbij volgens zijn aantekening op voorgangers — de verklaring die hij geeft van Deut. 29 : 29: de verborgen dingen zijn voor de Here onze God, maar de geopenbaarde voor ons en onze kinderen. De verborgen dingen zouden zijn de wetstafelen in de ark, die niemand kan lezen, die ook uitsluitend voor de Here zelf bestemd waren. En de geopenbaarde, de woorden door de Here gesproken en door Mozes opgeschreven in een boek, het wetsboek. Zo zou ook het verschil in lezing tussen Ex. 20 en Deut. 5 zijn te verklaren. Beide gaan terug op het oorspronkelijke, de stenen tafels, zijn daar afschriften van, maar dan aangepast aan de omstandigheden van het ogenblik. Ex. 20 is Israël gegeven aan het begin van de woestijnreis; Deut. 5 toen aan het in bezit nemen van het land Kanaän gedacht kon worden. Ds. Visser komt zo tot een niet onbelangrijke stelling nl. "... dat de decalooog aan het volk Israël nooit anders is bekend geweest dan in een versie, die aan de concrete situatie was aangepast."

Over het algemeen kan ik me beter vinden in dit boekje, dan in het synodale geschrift, **Zondag en Zondagsarbeid**, onlangs in ons blad ook door mij besproken, hoewel Ds. Visser daar mede auteur van is. Ook de overwegingen, die hij op blz. 62 e.v. van zijn boekje geeft, lijken me gezonder dan de richtlijnen van genoemd rapport. Als voorbeeld citeer ik overweging 13: "Het bedrijfsleven dient de mogelijkheid en de waarde van een wekelijkse rustdag niet te bepalen naar de norm van economische nuttigheid, maar moet dit economisch nut genormeerd achten door het evangelie van Jezus Christus, buiten hetwelk alle economische waarde uiteindelijk ijdel is."

Zondagsheiliging en Zondagsarbeid, uitgave van het Gereformeerd Sociaal en Economisch Verband, 1967, 81 blz. Verkrijgbaar door storting of overschrijving van f 4,25 op postrek. 1200119 van de penningmeester van het G.S. & E.V. te Apeldoorn.

Dit boekje bevat de op het 3e Geref. Soc. en Econ. Congres van 15-17 sept. 1966 op 'Woudschoten' te Zeist gehouden referaten over boven aangegeven onderwerp, met openings- en slotwoord, alsmede een opgave van de belangrijkste literatuur over het 4e gebod en de zondag.

Het eerste in dit boekje opgenomen referaat **Zondagsarbeid en Techniek** is van J. C. Nieuwlaat, ing. De referent laat zien, dat de techniek nog heel wat mogelijkheden biedt en in de toekomst wellicht nog meer zal bieden om de menselijke arbeid op zondag te voorkomen of te verminderen. Dat is een prachtig ding. Deze mogelijkheden moeten zeker door ons worden aangegrepen. Zo wordt ons meer gelegenheid geboden om 's zondags naarstig tot de gemeente Gods te komen. Maar ik vraag me toch af, of zo het probleem waar we wel eens mee zitten opgelost kan worden. Wanneer iemand van mening is, dat hij, gezien wat we in het 4e gebod lezen, geen beroepsarbeid mag verrichten, wanneer hij het dus eens met wat Ds. P. Lok stelt in conclusie 6 van zijn referaat nl. dat die arbeid welke bedoelt winsten te maken, inkomsten te hebben enz. door de Here pertinent is verboden, is die in zijn geweten vrij als de techniek het mogelijk maakt, dat deze arbeid geheel of grotendeels verricht kan worden zonder dat hij er een hand voor hoeft uit te steken, automatisch dus? Ik dacht van niet. De mens blijft verantwoordelijk.

Het tweede referaat, dat in de bundel is opgenomen, lijkt me het beste. Het is dat van Prof. Dr. J. G. Knol **Economische aspecten van de zondagsarbeid**. Het is een gedegen stuk werk. De referent heeft zich van de vragen, die zich hier voordoen niet goedkoop afgemaakt, maar die ernstig onder de ogen gezien en gezocht naar werkelijk in de Schrift gegronde antwoorden. Hij acht het niet onmogelijk, dat ook christenen in het arbeidsproces op zondag worden betrokken. Maar, zo lezen we dan aan het slot van zijn referaat: "Deze groep moet dan duidelijk herkenbaar zijn in ijver, in plichtsbeseft en in het vervullen van de apostolische roeping. Zo zal ook in een maatschappij waarin gewoon op zondag moet worden gewerkt, de christenheid een

zoutend zout zijn; een christenheid die mede de wereld bewaart totdat Christus komt en al zijn kinderen, ook die getuigend op zondag hebben gewerkt, zal brengen in de eeuwige rust die overblijft voor het volk van God."

Het minst heeft me bevredigd het 3e referaat, dat van Ds. P. Lok **Zondagsarbeid en Zondagsheiliging**. Deze referent gaat uit van de stelling, dat de sabbat reeds bij de schepping is ingesteld. Een m.i. niet houdbare stelling. Maar dat laten we nu maar zo. Erger vind ik — al zal het een wel met het ander samenhangen — dat hij tot beweringen komt, die van alle werkelijkheidszin zijn gespeend. We noemden reeds zijn 6e stelling: „Maar de arbeid welke pertinent door de HEERE is verboden op de rustdag, is die arbeid welke bedoelt winsten te maken, inkomsten te hebben, de produktie en de welvaart te bevorderen, kortom het arbeidsproces als middel van levensonderhoud en levenswelstand:” Met Prof. Knol (blz. 39) zou ik willen vragen: „Maar wat moet de man in de fabriek met het oordeel van deze theoloog?” (Het woord 'deze' is van mij.) Hij zal er schouderophalend aan voorbijgaan of met een gekweld geweten blijven rondlopen. Want kan hij nog wel verbonden zijn aan een bedrijf, waar op zondag gewerkt wordt? Ook al zou hij zelf persoonlijk vrijgesteld zijn van zondagsarbeid, hij werkt toch maar mee aan een bedrijf, dat een pertinent verbod Gods negeert. Ook al zouden het hier alleen maar onderhoudswerkzaamheden betreffen, dan is het toch maar zo, dat de zondag dienstbaar gesteld wordt aan een winstbeogende arbeid in de week. En hoe is het dan gesteld met de veeteelt? Beoogt die arbeid geen winsten te maken enz.? Maar elke boer melkt of laat op zondag zijn koeien melken! Zegt men, dat dit noodzakelijk is, dan vind ik dat geen serieus argument. Pertinent verboden, is pertinent verboden. Nood breekt het Goddelijke verbod niet. Ik betreur het, dat het G.S. & E.V., dat mij sympathiek is en waarvan ik ook lid ben, dit referaat voor zijn rekening heeft genomen.

Gelukkig is het congres zelf niet tot zulke uitspraken gekomen. Het stelt in zijn Conclusies onder no.4: „De overheid en allen die in het maatschappelijk leven tot leidinggeven zijn geroepen dienen de zondagsrust te bevorderen, ook en vooral door alle niet-noodzakelijke arbeid te voorkomen en waar mogelijk af te schaffen.” Daarmee kunnen we het allen wel eens zijn, dacht ik. Al blijft de vraag: wat is nu noodzakelijk? Ik geloof, dat niet alleen het negeren van wat in zondag 38 staat ons op een dwaalspoor leidt, maar evenzeer het meer willen zeggen dan daar staat.

Nog een enkel woord over de literatuur-lijst. Daar heeft men inderdaad heel wat aan. Wie zich grondig wil inwerken in de vragen betreffende sabbat en zondag, die kan hier terecht. Al zal het voor iemand, die zijn moderne talen kent ook wel aangewezen zijn enig buitenlandse literatuur van de laatste tijd te raadplegen. Ik denk bijv. aan W. Rordorf **Der Sonntag, Zürich 1962**. Wat mijzelf betreft kan ik volkomen tevreden zijn. Alles wat ik over dit onderwerp heb geschreven is opgenomen tot zelfs stellingen bij mijn dissertatie toe. Wel heb ik me afgevraagd, waarom de m.i. toch waardevolle artikelen van Ds. G. van Atten niet zijn genoemd **Zondagsheiliging-Levensheiliging in Rondom het Woord** 19e jrg. blz. 82 (sept. 1965), 90, 101; en 15 van de 20e jrg.

De uitgave van deze referaten-bundel is goed verzorgd.

H. Venema

PERSSCHOUW

Goed nieuws uit Amerika

De synode van de „Christian Reformed Church” van Noord-Amerika heeft met grote meerderheid van stemmen uitgesproken dat het lidmaatschap van de Wereldraad van Kerken voor haar **niet toelaatbaar** is.

Na omvangrijke voorarbeid van de desbetreffende commissie kwam de synode tot dit besluit.

De zaak kwam in Amerika aan de orde doordat de synode van de (synodaal) Gereformeerde Kerken van Nederland aan de synode van de Chr. Geref. Kerk van Amerika had meegedeeld dat er haars inziens in beginsel geen overwegend bezwaar bestaat zich bij de Wereldraad aan te sluiten.

Het is te hopen dat alle Geref. Kerken in de